

Dobrobit djece istospolnih roditelja

Lucija Žderić

Filozofski fakultet u Zagrebu

Odsjek za psihologiju

ORCID: 0000-0003-0071-9966

SAŽETAK

Ključne riječi: dijete, homoseksualnost, psihološko blagostanje, roditeljstvo, seksualna orijentacija

Postoji li veza između seksualne orijentacije roditelja i razvoja djece te, ako postoji, kakva je priroda te veze? Ova tema je od velike važnosti s obzirom na nedavne kontroverze na hrvatskoj, ali i svjetskoj političkoj i kulturnoj sceni. Pitanje istospolnih brakova, kao i prava tih parova na roditeljstvo, povuklo je za sobom velik broj istraživanja kojima je cilj utvrditi ishode djece koju odgajaju istospolni parovi. Svrha je ovoga rada sistematizirati i kritički se osvrnuti na rezultate nekolicine istraživanja te tematike. Korišteno je dvanaest istraživanja za analizu područja, ne starijih od 2004. godine, od kojih je jedno provedeno u Hrvatskoj. Iako je broj istraživanja u ovom području u porastu, opseg literature i dalje je malen te prožet mnogim ograničenjima koja će također biti raspravljena u radu. U ovaj rad uključeno je šest širih tema vezanih uz ishode djece istospolnih roditelja: sociodemografske karakteristike, mjere obiteljske promjene, psihološko blagostanje, obiteljska povezanost ili veza roditelj - dijete, funkcioniranje u školi te romantične veze. Većina rezultata sugerira da je s ishodima djece uže povezana kvaliteta obiteljske veze nego roditeljeva seksualna orijentacija.

ABSTRACT

Keywords: children, homosexuality, parenthood, psychological well-being, sexual orientation

Is the sexual orientation of parents related to the development of their children, and if it is, what is the nature of that relationship? This topic is of great importance regarding recent controversies in the political and cultural scene of both Croatia and the world. The issue of same-sex marriages, as well as of the right of same-sex couples to parenthood, has raised a great amount of research trying to establish the outcomes of children raised by same-sex couples. Twelve field analysis studies, no older than 2004, are reviewed in this article, one of which was conducted in Croatia. Although the number of studies in this field is increasing, the range of available literature remains small and limited, which is discussed throughout this article. Six topics related to the outcomes of children raised by same-sex parents are included in this review: sociodemographic factors, the rates of change in relation to family, psychological well-being, family connections or the parent-child relationship, functioning in school, and romantic relationships. The vast majority of results suggest that children's outcomes are more tightly connected with the quality of the family relationship than with the sexual orientation of the parents.

UVOD

Obitelji s vremenom postaju sve raznolikije, što je dovelo do postavljanja pitanja kakve su posljedice novih obiteljskih struktura na dječje ishode. Prema Državnom zavodu za statistiku (2011), na zadnjem popisu stanovništva u Republici Hrvatskoj 2011. godine utvrđeno je da 26,54% djece ne živi s dvoje vjenčanih roditelja. Povijesno, obitelj s dvama vjenčanim biološkim roditeljima bila je idealizirana kao savršena obiteljska forma koja se u literaturi opisivala kao tradicionalna obitelj, dok se svaka varijacija od ovakve obiteljske forme označavala kao netradicionalna (Macklin, 1980). Kako je rasla raznolikost i rasprostranjenost takvih obitelji te je sve više djece živjelo unutar netradicionalnih obitelji, s razvedenim roditeljima, s jednim roditeljem ili u suživotu s novim partnerom jednog od roditelja, među istraživačima i zakonodavcima postavljeno je pitanje utjecaja ovih obiteljskih struktura na dječji razvoj i ishode (Potter i Potter, 2007). Danas su, uz sve ostale obiteljske forme, i obitelji s neheteroseksualnim roditeljima dio socijalne strukture mnogih država. S povećanjem vidljivosti ovakvih obitelji rastao je i broj istraživanja dobrobiti djece koju odgajaju istospolni roditelji (Boss, Kuyper i Gartrell, 2018). Djeca čiji su roditelji homoseksualne orijentacije tijekom povijesti bila su mete zakona, socijalne politike i negativnih stavova koji su stvorili socijalnu distancu i ostracizam, kao i izazov stabilnosti njihovim obiteljima te optimalnom socijalnom i psihološkom razvoju (Perrin i Siegel, 2013). Istraživanje obitelji vođenih gej i lezbijskim parovima započelo je kasnih 1970-ih nakon važnih postignuća homoseksualnih oslobodilačkih pokreta o pitanju spolne jednakosti (Patterson, 1992). Prvi empirijski članci o homoseksualnim parovima objavljeni su kasnih 1970-ih, kada je počeo rasti interes za ishode djece ovakvih parova zbog skrbničkih sporova nad djecom čije su majke (i u manjoj mjeri očevi) izjavile da su homoseksualke (Patterson, 1997).

Vrijednost djece za društvo reflektira se kroz mnogo javnih političkih programa koji su dizajnirani da osiguraju adekvatne resurse i potporu roditeljima koji podižu dijete sami vlastitim izborom ili kao posljedicu razvoda, smrti, nestanka ili nepoznatog boravišta jednoga roditelja. Podrška se pruža i obiteljima koje zbog fizičkih ili mentalnih bolesti, zlostavljanja, zanemarivanja i/ili financijskih poteškoća ne mogu uspješno funkcionirati. Iz ovoga proizlazi važnost istraživanja povezanosti obiteljskih struktura, prihoda, veze roditelj - dijete i mnogih drugih konstrukata s dječjim razvojem i ishodima. Istraživanja ishoda djece koju odgajaju istospolni roditelji metodološki su zahtjevnija, što će biti raspravljeno u daljnjem tekstu, te je važno kritički sagledati svako istraživanje u ovom polju. Obitelji su raznolike, kompleksne i promjenjive (Perrin i Siegel, 2013). Za mnogu djecu obitelj nije statičan entitet, već se uslijed životnih promjena prijašnji utvrđeni odnosi među članovima obitelji dovode u pitanje i često bivaju uništeni (Potter i Potter, 2007). Bez uzimanja u obzir ovakvih tranzicija pri ispitivanju ishoda djece istospolnih roditelja, prijašnja su istraživanja zahvatila samo dio uvjeta života u ovakvim zajednicama (Potter i Potter, 2007). S obzirom na to da su ishodi djece istospolnih roditelja trenutno u epicentru kulturnih i političkih debata kako u svijetu tako i u Hrvatskoj, u ovom preglednom radu raspraviti će se rezultati novije literature, kao i metodološka ograničenja te neke praktične implikacije tih istraživanja.

STANJE U HRVATSKOJ

Precizan podatak o broju LGBT obitelji s djecom u Hrvatskoj nije poznat, a dostupne informacije iz različitih izvora znatno se razlikuju (Maričić, Štambuk, Tadić Vujčić i Tolić, 2016). U istraživanju na dosad najvećem uzorku LGBTIQ osoba u Hrvatskoj (Milković, 2013; prema Maričić i sur., 2016) od ukupno 690 sudionika/ica, njih 35 ima jedno ili više djece. Niska zastupljenost LGBT roditelja u istraživanjima može se objasniti njihovim strahom i skrivanjem zbog homofobne društvene klime (Bijelić, Kobaš, Cesar i Jurišić, 2011; prema Maričić i sur., 2016) te zakonskim okvirima koji LGBT osobama otežavaju da postanu roditelji (Maričić i sur., 2016). U ovom kontekstu važno je napomenuti da je na referendumu o ustavnoj definiciji braka u prosincu 2013, na koji je izašlo 38% birača, čak dvije trećine njih glasovalo da želi da se u Ustav Republike Hrvatske unese odredba „brak je životna zajednica žene i muškarca.” Zakonom o životnom partnerstvu osoba istog spola (NN 92/14, 98/19), koji je stupio na snagu 23. srpnja 2014, životno partnerstvo definirano je kao zajednica obiteljskog života dviju osoba istog spola sklopljena pred nadležnim tijelom. U Hrvatskoj LGBT parovi ne mogu posvajati djecu, ne mogu ići na potpomognutu oplodnju i ne mogu se koristiti uslugama surogat-majki, odnosno LGBT osobe mogu posvajati djecu jedino ako su samci (Maričić i sur., 2016). Treba spomenuti i novostečeno pravo na roditeljsku skrb o djetetu životnog partnera ili partnerice (NN 92/14, 98/19): životni partner roditelja djeteta ima pravo ostvarivati roditeljsku skrb o djetetu zajedno s roditeljem ili umjesto roditelja temeljem odluke suda.

Dok se vode kulturološke i pravne bitke oko ove teme, dokumentirano je ono što većina znanstvenika već zna, ali što je zaobišlo širu javnost preplavljenu tzv. virtualnim društvenim znanostima, odnosno znanstveno neutemeljenim informacijama koje su na društvenim mrežama predstavljene kao sigurno točne (Stacey, 1997; prema Biblarz i Savci, 2010): seksualna orijentacija i spolni identitet sami po sebi nemaju utjecaja na pojedinčevu sposobnost u obiteljskoj i roditeljskoj ulozi (Biblarz i Savci, 2010). Neheteroseksualci imaju različita iskustva roditeljstva, a Weeks, Heaphy i Donovan (2001; prema Donovan i Wilson, 2005) istaknuli su tri vrste priča o roditeljstvu koje od njih možemo čuti. Prvi skup priča, o nemogućnostima, pričaju oni koji zbog svoje generacije, geografske lokacije ili nedostatka znanja zajednice shvaćaju da njihov neheteroseksualni identitet isključuje mogućnost roditeljstva. Drugi skup priča, o sreći, pričaju oni koji su postali roditelji u heteroseksualnom kontekstu. Oni koji pričaju treći skup priča, o izboru, pričaju kao beneficirani nakon 30 godina sociopolitičkih promjena u kojima je obvezna heteroseksualnost odvojena od roditeljstva. Oni su imali priliku izabrati roditeljstvo kao neheteroseksualci pomoću različitih opcija koje su im dostupne.

Valja napomenuti da istospolni par i homoseksualni par nisu sinonimi, iako se u ovom članku ti termini koriste izmjenjivo. Istospolni par ne mora nužno biti homoseksualni par: može se raditi o dvjema biseksualnim osobama, homoseksualnoj i biseksualnoj osobi, itd. Bilo bi točnije istospolne parove nazivati neheteroseksualnim parovima. Mnoga istraživanja istospolne parove smatraju jedinstvenom kategorijom, iako se parovi unutar te

kategorije mogu razlikovati po svojim seksualnim orijentacijama. Moguće je da te razlike također utječu na ishode djece koju takvi parovi imaju, što treba imati na umu ne samo kao moguću bazu za buduća istraživanja već i pri interpretaciji rezultata postojećih.

ODABIR RADOVA ZA ANALIZU

Lociranje relevantnih istraživanja za analizu u ovom preglednom radu provedeno je pomoću *online* baza koje su uključivale PsycInfo, Google Scholar i Hrčak - Portal znanstvenih časopisa Republike Hrvatske. Pretraga je uključivala sljedeće ključne riječi: homoseksualni roditelji, dječji razvoj, homoseksualci, istospolni brak, obiteljska struktura i dječji ishodi. Pretraga je rezultirala s oko 50 istraživanja objavljenih između 1994. i 2019. godine. Specifični kriteriji za uključivanje u analizu su bili (a) usporedba homoseksualnih i heteroseksualnih roditelja i/ili njihove djece, (b) godina objavljivanja novija od 2004, (c) kvantitativni rezultati analiza. Kriteriji za odabir zahtijevali su kvantitativne podatke zbog mogućnosti usporedbe različitih kompleksnih istraživanja koju nije moguće raditi na kvantitativnim podacima i kliničkim studijama. U ovom preglednom radu cilj je dati kritički pregled novijih radova s visokim stupnjem unutarnje i vanjske valjanosti te istaknuti rezultate koji su dobiveni u trenutnom društvenom kontekstu. U analizu je uključeno ukupno dvanaest istraživanja.

METODOLOŠKI PROBLEMI ISTRAŽIVANJA NEHET-EROSEKSUALNIH PAROVA

Izučavanje malih populacija koje je teško locirati samo je po sebi zahtjevno, pogotovo kada je dostupan dio populacije oskudan. Većina istraživanja provedena u ovom području temelji se na relativno malim uzorcima koji nužno vode niskoj statističkoj snazi (Schumm, 2004). Pronalaženje uzorka koji će dopustiti neki stupanj generalizacije također je teško kada se radi o ovakvoj populaciji. Vjerojatno je najveći izazov za istraživače nepostojanje popisa gej i lezbijskih partnera iz kojeg bi mogli izvući reprezentativan uzorak zbog čega se često moraju oslanjati na usmene preporuke, oglašavanja i druge načine regrutacije koji mogu rezultirati uzorcima koji nisu reprezentativni za cijelu populaciju homoseksualnih partnera (Meezan i Rauch, 2005). Budući da velik broj homoseksualaca nije otvoren kad je u pitanju njihova seksualna orijentacija, istraživanja se često temelje na volonterskim sudionicima koji se mogu po bitnim karakteristikama razlikovati od onih homoseksualnih parova koji nisu bili voljni izraziti svoj seksualni identitet (Crowl, Ahn i Baker, 2015). Istraživanja se provode većinom na dobro educiranim bijelcima srednje ili više klase iz urbanih sredina te lezbijskim parovima. To može značiti ili da su većina homoseksualnih parova bogate lezbijke bijelkinje ili je ovakve parove lakše pronaći i regrutirati u istraživanje ili oboje može biti djelomično istinito. Izostanak slučajnog uzorka generalizaciju rezultata čini nemogućom (Meezan i Rauch, 2005).

Još jedan bitan problem nedostatak je adekvatne kontrolne grupe. Trebaju li se samohrane lezbijske majke uspoređivati sa samohranim heteroseksualnim majkama i, ako trebaju, s rastavljenim ili onima koje se nikada nisu vjenčale? Trebaju li se dvije lezbijske majke uspoređivati s dvama biološkim heteroseksualnim roditeljima ili s heteroseksualnom obitelji s jednim biološkim roditeljem? Neka istraživanja miješaju obiteljske forme i u homoseksualnoj i u heteroseksualnoj grupi, dok neka uopće ne uključuju kontrolne grupe već samo opisuju djecu i odrasle u homoseksualnim kućanstvima (Meezan i Rauch, 2005). Istraživači koji ne uključuju kontrolne grupe ističu da je uspoređivanje homoseksualnih i heteroseksualnih obitelji problem jer te obitelji nemaju jednaku korist od nekih pravnih i društvenih zaštita (Manning, Fetto i Lamidi, 2014). Druga komponenta koja predstavlja značajan izazov komparativnim istraživanjima jest kompleksnost netradicionalnih obitelji. Homoseksualne obitelji strukturalno se znatno razlikuju jedna od druge, a istraživanja imaju najveću statističku snagu kada su grupe koje se ispituju ili uspoređuju napravljene od sličnih pojedinaca ili obitelji (Eggebeen, 2012). Istraživači smatraju da su način formiranja obitelji (zajedničkim roditeljstvom, donacijom sperme, surogatstvom i posvajanjem) i seksualna orijentacija važne dimenzije pri usporedbi, no ovakvi im podaci često nisu poznati (Eggebeen, 2012). Kada je dostupna populacija malena, kao što je slučaj s istospolnim roditeljima, osiguravanje unutargrupne homogenosti često je problematično (Meezan i Rauch, 2005).

Istraživači mogu donekle kompenzirati nedostatke kao što su heterogen uzorak i neadekvatna kontrolna grupa koristeći statističke postupke koji kontroliraju razlike, pogotovo u istraživanjima s velikim uzorcima. Problem je što i danas u velikom broju istraživanja ovo nije napravljeno, a u mnogima se nije uspjelo ni kontrolirati potencijalne ometajuće varijable kao što su stres nakon rastave ili odnos s bivšim partnerom (Meezan i Rauch, 2005). K tomu, neka istraživanja koriste nestandardizirane mjere, dok druga koriste mjere loše pouzdanosti i valjanosti ili mjere čija se valjanost i pouzdanost ne zna ili nije navedena. Često se koriste i mjere sa samo jednom česticom koje se većinom temelje na izjavama roditelja i učitelja djece. Manji broj istraživanja prikuplja podatke direktno od djece, a još manje ih opaža dječje ponašanje - zlatni standard u istraživanjima djece (Meezan i Rauch, 2005). Financiranje je istraživanja ove tematike rijetko (Meezan i Rauch, 2005), što dodatno usporava istraživače u ovom području.

SOCIODEMOGRAFSKI FAKTORI I MJERE OBITELJSKIH TRANZICIJA

Prije svega treba komentirati utjecaj sociodemografskih faktora na dječju dobrobit. U mjere sociodemografskih faktora važno je uključiti prihode unutar obitelji, urbanost ili ruralnost mjesta stanovanja te roditeljsko obrazovanje. Crouch, McNair i Waters (2015) utvrdili su da postoji snažna veza između viših godišnjih prihoda u kućanstvu i viših rezultata na mnogim skalama koje mjere zdravlje i dobrobit djece. U terminima mjesta gdje obitelj živi utvrdili su manju razliku u zdravlju i dobrobiti između ruralnih i urbanih sredina gdje su manje urbane sredine imale niže

rezultate, no obrazac nije konzistentan. Nije postojao dokaz povezanosti roditeljeva obrazovanja sa zdravljem i dobrobiti djece, ali je nađena jaka veza između prosocijalnog ponašanja i roditeljske diplome, gdje su djeca roditelja s diplomom visokog obrazovanja imala više rezultate na upitniku prosocijalnog ponašanja nego djeca roditelja s 12 godina obrazovanja. Autori za ovaj nalaz nisu ponudili objašnjenje.

Istraživanja razvoda i izvanbračnih zajednica u više su navrata demonstrirala važnost razmatranja obiteljskih procesa kao temeljne baze za razumijevanje dječjih ishoda (Amato, 2000), ali ova logika vrlo često izostaje u istraživanjima djece istospolnih roditelja (Potter i Potter, 2007). Kontrolirajući sociodemografske faktore i mjere obiteljskih tranzicija istraživači su uočili da razlike u dječjim ishodima između homoseksualnih i heteroseksualnih parova prestaju biti statistički značajne (Potter i Potter, 2007). Stoga novija istraživanja u mjerjenje uključuju i ove varijable te ispituju njihov utjecaj na ishode dječjeg razvoja. Obiteljska tranzicija označava stresne događaje poput rastave koji rezultiraju preraspodjelom obiteljskih uloga. Potter i Potter (2007) u svom su istraživanju obiteljsku promjenu mjerili koristeći dvije varijable: kumulativni broj obiteljskih tranzicija koje je dijete proživjelo te ranu obiteljsku nestabilnost, mjeru strukture djetetove obitelji pri ulasku u vrtić. Njihovi su nalazi pokazali da djeca u netradicionalnim obiteljskim strukturama, uključujući djecu istospolnih roditelja, generalno imaju lošije rezultate na skalama psihološkog blagostanja od vršnjaka u obiteljima s dvama biološkim vjenčanim roditeljima. Međutim, nakon uključivanja varijable obiteljske promjene i tranzicije u model, psihološko blagostanje djece homoseksualnih parova više nije bilo statistički značajno različito od blagostanja njihovih vršnjaka u heteroseksualnim obiteljima.

PSIHOLOŠKO BLAGOSTANJE I VEZA

RODITELJ - DIJETE

Istraživanje Potter i Potter (2007) ispitalo je tri mjere psihološkog blagostanja djece. Prva je eksternalizirano blagostanje koje se temelji na frekvenciji djetetovih rasprava, sukoba, ljutnje i impulzivnosti koja ometa trenutne aktivnosti. Druga mjera, internalizirano blagostanje, odnosi se na frekvenciju djetetove anksioznosti, usamljenosti i tuge te iznošenja niskog samopouzdanja. Treća mjera psihološkog blagostanja odnosila se na socijalne ili interpersonalne vještine djece, odnosno na njihovu sposobnost da sklapaju i održavaju odnose, da se slažu s onima koji su drugačiji, utješe drugu djecu ili im pomognu, prikladno izraze osjećaje i ideje te pokažu empatiju. Kao što je spomenuto, razlike u psihološkom blagostanju između djece homoseksualnih i heteroseksualnih parova nestale su nakon kontroliranja varijable obiteljske promjene i tranzicije.

Crouch, McNair i Waters (2015) za mjerjenje zdravlja i blagostanja koristili su se emocionalnim simptomima, ponašajnim i vršnjačkim problemima, hiperaktivnošću te prosocijalnim poteškoćama. Nisu pronašli značajnu povezanost ovih mjera sa spolom roditelja niti s time jesu li biološki roditelji svog djeteta. U terminima psihološkog blagostanja istraživanje Wainright,

Russell i Patterson (2004), koje je kao mjere uključilo depresivne simptome, anksioznost i samopouzdanje, također nije dokazalo postojanje statistički značajne razlike između adolescenata s homoseksualnim i heteroseksualnim roditeljima. Wainwright i Patterson (2006, 2008; prema Perrin i Siegel, 2013) navode da na podacima iz National Longitudinal Study of Adolescent Health, velikog istraživanja temeljenog na populaciji SAD-a, nije postojala razlika u mjerama samopouzdanja, depresije i anksioznosti među 44 adolescenta koje su odgajale dvije majke i 44 adolescenta koje su odgajali heteroseksualni roditelji. Autori su zaključili da „adolescenti dobro funkcioniraju i njihova prilagodba nije bila povezana s vrstom obitelji” (Perrin i Siegel, 2013, str. 1378).

U ispitivanju veze roditelja i djeteta mjeri se djetetova percepcija roditeljeve topline i brige, percipirana razina roditeljskog razumijevanja i pozornosti te osjećaj bliskosti s roditeljima. Uključuje se i roditeljeva percepcija kvalitete odnosa s djetetom pomoću procjene povjerenja, razumijevanja, komunikacije i generalne kvalitete odnosa. Wainwright, Russell i Patterson (2004) nisu dokazali postojanje statistički značajne razlike na ovim mjerama između djece koju odgajaju homoseksualni i heteroseksualni roditelji. Međutim, pronašli su značajnu povezanost kvalitete veze roditelja i djeteta s nekim ishodima adolescenata: povezanosti u školi, problemima u školi te depresivnim simptomima i samopouzdanjem. Neovisno o tome žive li djeca s homoseksualnim ili heteroseksualnim roditeljima, adolescenti čiji su roditelji tvrdili da imaju blisku i zadovoljavajuću vezu s njima imali su veću šansu dobro se prilagoditi u školi, kao i kod kuće (Wainwright, Russell i Patterson, 2004).

Crowl, Ahn i Baker (2015) u svojoj su metaanalizi razvojnih ishoda djece homoseksualnih i heteroseksualnih roditelja pokazali da homoseksualni roditelji izjavljuju o boljem odnosu sa svojom djecom od heteroseksualnih roditelja, dok se dječja percepcija tog odnosa nije značajno razlikovala između djece homoseksualnih i heteroseksualnih roditelja. Autori nude nekoliko hipoteza koje bi mogle objasniti ovaj nalaz. Razlog prije svega može ležati u samoj naravi uzoraka homoseksualnih roditelja koji se najčešće sastoje od visoko obrazovanih bjelkinja srednje klase. Efekti roditeljeva spola nadjačavaju efekte seksualne orijentacije (Stacey i Biblarz, 2001) - značajna razlika u percepciji veze roditelja i djece vjerojatnije bi mogla postojati zbog ženskog roda nego zbog seksualne orijentacije roditelja. Utvrđeno je da se u lezbijskim obiteljima nova partnerica često opisuje kao druga majka, dok se u heteroseksualnim odnosima novi partner roditelja više opisuje kao uljez (Tasker, 2005). Istospolni roditelji neizbježno stvaraju drugačiju dinamiku od roditelja suprotnog spola. Čini se da dinamika roditeljeva spola utječe na vezu roditelj - dijete, gdje partnerice majki lezbijki imaju bližu i pozitivniju vezu s djecom nego heteroseksualni partneri biološkog roditelja.

PRIVLAČNOST I ROMANTIČNI ODNOSI TE FUNKCIONIRANJE UNUTAR ŠKOLE

Wainwright, Russell i Patterson (2004) analizom izjava adolescenata o privlačnosti i romantičnim odnosima nisu pronašli značajnu razliku u

postotku adolescenata koji su izjavili da su imali seksualni odnos između djece homoseksualnih i heteroseksualnih roditelja. Nije postojala razlika u postotku adolescenata koji su imali romantičnu vezu u zadnjih 18 mjeseci, a manje od petnaest posto ispitanih adolescenata izjavilo je privlačnost prema istom spolu i vezu s osobom istog spola u zadnjih 18 mjeseci. Čini se da adolescenti koje odgajaju homoseksualni roditelji imaju romantični život sličan kao adolescenti koje odgajaju heteroseksualni roditelji. U ovom je kontekstu važno napomenuti i da nije dokazano da je seksualna orijentacija roditelja povezana sa seksualnom orijentacijom njihove djece (Crowl, Ahn i Baker, 2015), što ruši jedan od čestih argumenata protivnika homoseksualnih obitelji, odnosno ideju da homoseksualni roditelji odgajaju homoseksualnu djecu. Znanstvena istraživanja ne podupiru ovaj stereotip (Fitzgerald, 2008) i prema tome nije ga opravdano koristiti kao argument protiv homoseksualnog roditeljstva. Čini se da razlika postoji jedino u otvorenosti prema istospolnim iskustvima, gdje su djeca homoseksualnih roditelja za takva iskustva otvorenija (Wainright, Russell i Patterson, 2004).

Manning, Fetto i Lamidi (2014) zaključili su da je akademska uspješnost djece koju odgajaju homoseksualni roditelji slična kao kod djece koju odgajaju heteroseksualni roditelji. Istraživanje Wainright, Russell i Patterson (2004) kao mjere školskog ishoda koristi prosjek ocjena, povezanost u školi te probleme u školi. Povezanost u školi mjera je djetetova osjećaja integriranosti unutar škole, a uključuje stupanj u kojem su se djeca osjećala blisko s ostalim učenicima ili studentima, kao dio svoje škole, sigurno i sretno u školi te da ih učitelji tretiraju pošteno. Mjera problema u školi uključivala je probleme s domaćom zadaćom te probleme s kolegama u razredu. Autori su zaključili da na razini školskih ishoda adolescenti dobro funkcioniraju i da njihova prilagodba nije povezana s tipom obitelji.

PRAKTIČNE IMPLIKACIJE

Iz opisanih nalaza proizlazi mnoštvo implikacija, ali naglasak treba staviti na negativnu klimu u društvenoj zajednici, posebice u školama, jer bi to moglo biti od posebne važnosti za dobrobit djece homoseksualnih roditelja. S obzirom na to da nije utvrđeno da seksualna orijentacija roditelja značajno utječe na dječji razvoj, stručnjaci unutar škole moraju preispitati negativne pretpostavke koje oni ili njihovi kolege imaju o homoseksualnim roditeljima. Budući da mnogi školski stručnjaci nisu osviješteni ili imaju negativne stavove o istospolnim roditeljima (Bliss i Harris, 1999; Harris, 1997; Sears, 1991; prema Crowl, Ahn i Baker, 2015), važno je da se učitelji i ostalo školsko osoblje informira o razvojnim ishodima djece s istospolnim roditeljima. Ovakvi negativni stavovi mogu brzo dovesti do manjka povjerenja djece homoseksualnih roditelja u školsko osoblje zbog situacija zlostavljanja na koje učitelji i školsko osoblje često zatvaraju oči (Crowl, Ahn i Baker, 2015). Obuka školskog osoblja usmjerena na povećanje svijesti i znanja o djeci s homoseksualnim roditeljima može poslužiti poboljšanju školske klime ne samo za takvu djecu, već i za mnoge učenike koji odrastaju u mnoštvu raznolikih obiteljskih struktura (Crowl, Ahn i Baker, 2015). Ovakve mjere također bi se trebale provesti s odgojiteljima u vrtićima jer bi mogle

dovesti do usvajanja stavova o ravnopravnosti kod djece već u ranoj dobi te posljedičnog smanjenja diskriminacije u kasnijoj dobi.

Informiranje šire javnosti moglo bi pomoći u reduciranju broja društveno uvriježenih stereotipa povezanih sa životom homoseksualnih parova i razvojem njihove djece, kao i doprinijeti prihvaćanju ovakvih parova kao ravnopravnih roditelja. Nalazi istraživanja trebali bi poslužiti kao osnova na temelju koje bi homoseksualni parovi mogli steći prava na osnivanje obitelji posvajanjem, udomljavanjem, umjetnom oplodnjom i surogat majčinstvom, koja nemaju u mnogim državama, uključujući Hrvatsku. U ovom kontekstu treba spomenuti i problem istospolnih brakova. Mezzan i Rauch (2005) primijetili su da brak ima tri različite vrste dobrobiti koje se prenose na djecu istospolnih roditelja. Prvo, brak bi mogao povećati djetetovu materijalnu dobrobit obiteljskim dopustom s posla i supružničkim zdravstvenim osiguranjem te osigurati financijski kontinuitet u slučaju da jedan supružnik umre ili bude onesposobljen. Drugo, istospolni brak mogao bi povoljno utjecati na djecu produljujući trajnost i stabilnost veza njihovih roditelja. Naposljetku, brak bi mogao dovesti do povećanja socijalne prihvaćenosti i podrške istospolnim obiteljima.

U kliničkoj praksi, terapeuti bi trebali utvrditi jesu li istospolni roditelji internalizirali negativne stereotipe o homoseksualnim roditeljima te bi im trebali pomoći da razvijaju realističnije razumijevanje pozitivnih ishoda djece istospolnih roditelja i vjeru u vlastitu kompetentnost (Boss, Kuyper i Gartrell, 2018). Socijalni radnici također bi trebali biti educirani o zaključcima dobivenim istraživanjem o dobrobiti djece istospolnih parova s ciljem uklanjanja predrasuda koje potencijalno utječu na sudbinu djece u ovakvim obiteljima. Budući da bi djeca istospolnih parova trebala dobivati jednaku medicinsku skrb i brigu kao i djeca heteroseksualnih parova, bilo bi uputno educirati i zdravstvene radnike o ovoj tematici. Raširenija prihvaćenost i podrška neheteroseksualnim obiteljima stvorila bi podržavajuću okolinu koja facilitira uspješniji socijalni i emocionalni razvoj djece.

ZAKLJUČAK

Prema glavnim teorijama ljudskog razvoja često se smatra da će mladi koji žive s istospolnim roditeljima naići na važne osobne, socijalne i seksualne poteškoće vezane uz razvoj i prilagodbu (Golombok i Tasker, 1994), pogotovo tijekom adolescencije. Činjenica da rezultati na velikim nacionalnim uzorcima nisu potvrdili ova očekivanja u pitanje dovodi točnost predikcija temeljenih na ovim teorijama (Patterson, 2000). Ovaj rad dao je kritički pregled mogućih povezanosti između roditeljeve seksualne orijentacije i četiriju mjera dječjih ishoda, kao i istaknuo metodološke nedostatke i izazove u ovom istraživačkom području. Dok se mnogi istraživači slažu s nesavršenostima prijašnjih istraživanja, drugi ističu kompleksnost ovog istraživačkog polja i komentiraju da je usprkos metodološkim problemima vrlo vjerojatno da bi uloženi istraživački trud pokazao ozbiljne i značajne probleme kada bi oni postojali. Glavno je ograničenje prijašnjih istraživanja nekontroliranost važnih varijabli koje su mogle utjecati na nastanak korelacije između homoseksualnih roditelja i nekih ishoda djece u tim obiteljima. Važno je primijetiti i da su sva dosadašnja istraživanja djece

koja odrastaju s gej ili lezbijskim parovima provedena u kontekstu socijalne stigme i većinom na djeci čiji su roditelji ili sami ili razvedeni, za što se može očekivati da vodi lošijim ishodom za djecu (Crouch, McNai i Waters, 2015).

Sumirajući rezultate istraživanja možemo zaključiti da nema znanstvene podloge na temelju koje se može donijeti zaključak da homoseksualci nisu primjereni za roditeljsku ulogu. Rezultati kompleksnih istraživanja ne pokazuju naznake postojanja razlika u kompetentnosti za stvaranje zdrave i podržavajuće okoline za djecu između homo- i heteroseksualaca. Kritički pregled sugerira da je roditeljeva seksualna orijentacija manje bitna od kvalitete obiteljskih odnosa te kvalitete svakodnevnih interakcija. Bitno je ipak naglasiti oprez pri zaključivanju o rezultatima metodološki vrlo složenih istraživanja kao što su ona u polju dječjih ishoda te njihovih korelata. Konsenzus je društvenih znanosti temeljen na dosadašnjim spoznajama da djeca koja žive s dvama homoseksualnim roditeljima uspijevaju jednako dobro kao djeca heteroseksualnih roditelja (Manning, Fetto i Lamidi, 2014).

LITERATURA

- Amato, P. (2000). The consequences of divorce for adults and children. *Journal of Marriage and Family*, 62(4), 1269-1287. DOI: 10.1111/j.1741-3737.2000.01269.x
- Američka pedijatrijska akademija. (2003). Family Pediatrics: Report on the Task Force on the Family. *Pediatrics*, 111(6), 1541-1571.
- Biblarz, T. J. i Savci, E. (2010). Lesbian, gay, bisexual and transgendered families. *Journal of Marriage and Family*, 72, 480-497. DOI: 10.1111/j.1741-3737.2010.00714.x
- Boss, H. M. W., Kuyper, L., i Gartrell, N. K. (2018). A Population-Based Comparison of Female and Male Same-Sex Parent and Different-Sex Parent Households. *Family Process*, 57(1), 148-164. DOI: 10.1111/famp.12278
- Carneiro, F. A., Tasker, F., Salinas-Quiroz, F., Leal, I., i Costa, P. A. (2017). Are the Fathers Alright? A Systematic and Critical Review of Studies on Gay and Bisexual Fatherhood. *Frontiers in Psychology*, 8, 1636. DOI: 10.3389/fpsyg.2017.01636
- Crouch, S. R., McNair, R., i Waters, E. (2015). Impact of family structure and socio-demographic characteristics on child health and wellbeing in same-sex parent families: A cross-sectional survey. *Journal of Paediatrics and Child Health*, 52(5), 499-505. DOI: 10.1111/jpc.13171
- Crowl, A., Ahn, S., i Baker, J. (2015). A meta-analysis of developmental outcomes for children of same-sex and heterosexual parents. *Journal of GLBT Family Studies*, 4(3), 385-407. DOI: 10.1080/15504280802177615
- Donovan, C., Wilson, A. R. (2005). New parenting: Opportunities and Challenges. *Sexualities*, 8(2), 131-136. DOI: 10.1177/1363460705050848
- Državni zavod za statistiku. (2011). *Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2011*. Preuzeto s <https://www.dzs.hr/> (26. 3. 2020)
- Eggebeen, D. J. (2012). What can we learn from studies of children raised by gay or lesbian parents? *Social Science Research*, 41(4), 775-778. DOI: 10.1016/j.ssresearch.2012.04.008
- Fitzgerald, B. (2008). Children of Lesbian and Gay Parents: A Review of the Literature. *Marriage & Family Review*, 29(1), 57-75. DOI: 10.1300/J002v29n01_05
- Golombok, S. i Tasker, F. (1994). Children in lesbian and gay families: Theories and evidence. *Annual Review of Sex Research*, 5(1), 73-100. DOI: 10.1080/10532528.1994.10559893
- Narodne novine. (2020). *Zakon o životnom partnerstvu osoba istog spola* (NN 92/14, 98/19). Preuzeto s <https://www.zakon.hr/z/732/Zakon-o-%C5%BEivotnom-partnerstvu-osoba-istog-spola> (30. 1. 2020)

- Macklin, E. D. (1980). Nontraditional Family Forms: A Decade of Research. *Journal of Marriage and the Family*, 42(4), 905-922. DOI: 10.2307/351832
- Manning, W. D., Fetto, M. N., i Lamidi, E. (2014). Child Well-Being in Same-Sex Parent Families: Review of Research Prepared for American Sociological Association Amicus Brief. *Population Research and Policy Review*, 33(4), 485-502. DOI: 10.1007/s11113-014-9329-6
- Maričić, A., Štambuk, M., Tadić Vujčić, M., i Tolić, S. (2016). *Ja nisam gej mama, ja sam mama: Roditeljstvo LGB osoba u Hrvatskoj*. Zagreb: Jesenski i Turk.
- Meezan, W., Rauch, J. (2005). Gay marriage, same-sex parenting, and America's children. *The Future of Children*, 15(2), 97-113. DOI: 10.1353/foc.2005.0018
- Patterson, C. J. (1992). Children of Lesbian and Gay Parents. *Child Development*, 63(5), 1025-1042. DOI: 10.1111/j.1467-8624.1992.tb01679.x
- Patterson, C. J. (1997). Children of Lesbian and Gay Parents. *Advances in Clinical Child Psychology*, 19, 235-282. DOI: 10.1007/978-1-4757-9035-1_7
- Patterson, C. J. (2000). Family Relationships of Lesbians and Gay Men. *Journal of Marriage and Family*, 62(4), 1052-1069. DOI: 10.1111/j.1741-3737.2000.01052.x
- Patterson, C. J. (2006). Children of Lesbian and Gay Parents. *Current Direction in Psychological Science*, 15(5), 241-244. DOI: 10.1111/j.1467-8624.1992.tb01679.x
- Perrin, E. C., Siegel, B. S. (2013). Tehnical report: Promoting the well-being of children whose parents are gay or lesbian. *Pediatrics*, 131(4), 1374-1383. DOI: 10.1542/peds.2013-0377
- Potter, D., Potter, E. C. (2017). Psychological Well-Being in Children of Same-Sex Parents: A Longitudinal Analysis of Familial Transitions. *Journal of Family Issues*, 38(16), 2303-2328. DOI: 10.1177/0192513X16646338
- Schumm, W. R. (2004). What Was Really Learned from Tasker and Golombok's (1995) Study of Lesbian and Single Parent Mothers? *Psychological Reports*, 94(2), 422-424. DOI: 10.2466/pro.94.2.422-424
- Stacey, J. i Biblarz, T. J. (2001). (How) Does the Sexual Orientation of Parents Matter? *American Sociological Review*, 66(2), 159-183. DOI: 10.2307/2657413
- Tasker, F. (2005). Lesbian Mothers, Gay Fathers, and Their Children: A Review. *Developmental and Behavioral Pediatrics*, 26(3), 224-240. DOI: 10.1097/00004703-200506000-00012
- Wainright, J. K., Russell, S. T., i Patterson, C. J. (2004). Psychosocial adjustment, school outcomes, and romantic relationship of adolescents with same-sex parents. *Child Development*, 75(6), 1886-1898. DOI: 10.1111/j.1467-8624.2004.00823.x